

УДК 2:[070+050] (477)"20":001.817

О. В. Пастушенко,
кандидат філологічних наук,
Міністерство освіти, науки,
молоді і спорту України

РЕЛІГІЙНА ПРЕСА І ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (2001–2013)

Розглянуто напрями, зміст, спеціалізацію дисертацій, присвячених дослідженню релігійної преси, що охоплюють наукові галузі філологічних та історичних наук, соціальних комунікацій.

Ключові слова: релігійна преса в Україні, періодика, дисертаційні дослідження, пресознавство.

Сучасні дисертаційні дослідження преси й періодики в Україні в історичному та соціокомунікаційному аспектах набувають значної ваги в зв'язку із постійно зростаючим значенням такого комунікаційного фактору, як преса, в стрімкому формуванні глобального інформаційного простору, активному входженні в цю сферу українського сегменту мережі Інтернет.

Хоча релігія та вірування завжди склали значну частку духовного менталітету людини, лише останнім часом, після відмови від домінування атеїстичних концепцій і звільнення від ідеологічних стереотипів радянського суспільства, релігійні часописи стали об'єктом спеціальних досліджень. Цими дослідженнями світських учених заповнюються значні лакуни в історії Церкви та релігійної періодики, а також аналізуються сучасні видання конфесійної періодики.

Вивчення історіографічного аспекту розгортання дисертаційних досліджень у галузі релігійної преси досі не проводилося, хоча за останні роки ця проблематика розвивається в різних напрямках та за різними спеціальностями. Дисертаційні праці є показником актуальності й новизни певних проблем у науці, вони характеризують об'єктивний поступ окремих розділів науки, їхні масштаби і темпи розвитку, актуалізують етапи інноваційних тенденцій у науці, що відображають стан суспільства

та його трансформаційні процеси. Вони свідчать про формування наукового кадрового потенціалу та професійного середовища, що гарантує об'єктивний подальший розвиток цієї галузі науки.

Перші праці такого характеру стали з'являтися в наукових студіях починаючи з перших років ХХІ ст., а перша дисертація в цій галузі була захищена в 2001 р. Процес відбувається в умовах домінування суспільно-політичного та культурологічного аспекту в дослідженні історії преси та періодики, однак його поява відображає тенденцію гармонізації світської та релігійної сфер суспільства й розвиток світського наукового підґрунтя у висвітленні історії та стану релігійної преси. Навіть і незначна кількість праць, що нині репрезентує розвиток таких досліджень, вже показує перспективність цього напрямку, важливість проблематики та актуальність таких досліджень в Україні.

Сьогодні наукова громадськість звертає значну увагу на питання джерельної бази вивчення періодики як в історичному, так і в сучасному процесі. У 90-х роках ХХ ст. – на початку 10-х років ХХІ ст., за двадцять років незалежності, відбулися значні зрушення в підготовці бібліографій періодичних видань України за тривалий період її існування. Українські бібліотеки, архіви, музеї та наукові інституції активно працюють над підготовкою зведених бібліографічних видань у галузі періодики, де знайшла відображення й релігійна періодика, що дозволяє удосконалити пошук та змістовний аналіз таких джерел [1].

Виникли центри дослідження періодики, які опрацьовують широке коло історико-бібліографічних та біографічних питань пресознавства, видаються фундаментальні збірники праць, зокрема, Науково-дослідного центру періодики Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника [2], де працюють відомі пресознавці М. М. Романюк, М. В. Галушко, Л. В. Сніцарчук, Л. І. Ільницька, О. Дроздовська, В. Габор, М. Мартинюк, Н. В. Антонюк, Т. Ю. Кульчицька та інші. У цьому Центрі проводиться широка науково-дослідницька та редакційно-видавнича діяльність. Співробітники працюють над історико-бібліографічними дослідженнями «Українська преса в Україні та світі» та «Українські часописи Львова», готують довідкові видання та матеріали до енциклопедичного словника «Українська журналістика в іменах» тощо. У практику підготовки бібліографічних видань впроваджено універсальну схему повного бібліографічного опису періодичних видань,

а також сформульовано нові підходи до наукових принципів і методів дослідження української преси XIX–XX ст. [3].

Створені й неформальні центри вивчення історії преси. Дослідження з історії преси набули значного розвитку і в інших регіонах України. Вони репрезентовані в статтях, оглядах, монографічних працях українських учених, широко представлені в дисертаційних дослідженнях історичного, філологічного, філософського та педагогічного спрямування [4].

Одночасно з'явилися й численні праці, присвячені дослідженню релігійної преси та релігійних часописів, зокрема, у працях таких дослідників, як В. В. Афанасьєва (релігійна преса сучасної України), М. А. Балаклицький (протестантська преса України і медіатизація протестантських церков в Україні), С. В. Баршай (преса сучасної Української Православної Церкви), А. О. Бесараб (періодичні наукові видання з релігійної тематики), М. Богданов (окремі періодичні видання), А. А. Бойко (преса Православної Церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст. та релігійні наукові часописи, зокрема «Труды Киевской Духовной Академии»), І. Войцехівська та В. Мордвинов (релігійна періодика як джерело), І. О. Вялкова (релігійні видання Східної України), В. Денисенко (духовна преса та релігійна педагогіка), Ю. М. Дмитрієнко (часопис «Віра і розум»), І. Жердяєв (широкі аспекти православної церковної періодики України), О. П. Закревська (морально-етична проблематика на шпальтах православної преси), О. І. Кертц (періодика Римо-Католицької Церкви України), С. А. Козиряцька (мережеві видання Православної, Католицької та Протестантської церков в Україні), У. О. Колесніченко (християнська дитяча періодика), С. Кость (українська греко-католицька преса), І. Крупський (преса у державотворенні України), М. А. Левчук (історія релігійної преси і періодики Православної Церкви Волині), У. О. Лешко (сучасні молодіжні християнські часописи), М. Лозинський (історія та сучасність релігійної періодики), М. Мазурін (православна церковна періодика), Ю. Недзельська (релігійна періодика і міжконфесійні відносини), Ю. В. Нестеренко (релігійна преса Луганщини), І. Г. Огороков (періодичні видання українських рідновірів), А. Опарин (адвентистська журналістика), О. М. Рижко (інтернет-версії видань УГКЦ), Т. Різун (релігійні електронні видання в Україні), Н. В. Романенко (православні періодичні видання України), І. М. Скленар (система сучасної релігійної преси України), А. Стародуб (сучасні тенденції православної періодики України),

Т. Старченко (дитячий християнський журнал «Водограй»), О. М. Сушков (газета «Ваш шанс»), Д. Філоненко (журнал для молоді «Отрок.ua»), С. Й. Хомінський (синтез релігії та екології в релігійній християнській пресі), І. Швець (сучасна релігійна преса України), І. О. Шудрик (богословсько-філософський часопис «Віра і Розум»), А. Юраш (сучасна релігійна преса як синтетичний конфесійно-журналістський феномен) та ін.

Виняткове значення мають видання наукових каталогів, присвячених релігійній періодиці. Однак релігійна преса ще не знайшла спеціального висвітлення в бібліографічних виданнях, отож є лише поодинокі публікації з цієї тематики. Помітним явищем стало видання наукового каталогу Л. М. Дениско «Релігійні православні періодичні видання XIX – початку XX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2001), створене за наслідками дисертаційного дослідження, присвяченого бібліотеці та бібліотекарям Київської духовної академії [5]. Іншим фундаментальним виданням є періодичні видання Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906–1911), «Вера и жизнь» (1912–1917), підготовлені Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського разом з Чернігівським державним педагогічним університетом ім. Т. Г. Шевченка, Чернігівською державною обласною універсальною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка (2003. – 158 с.) [6].

Разом з тим не всі ці дослідники узагальнили свої дослідження в дисертаціях, які є кваліфікаційними працями та формою перевіреного знання. Тому ми особливу увагу звертаємо на аналіз дисертаційних досліджень. Крім того, дисертаційні дослідження в сфері історії та сучасного стану релігійної преси дозволяють не лише поповнити наукові знання про розвиток окремих галузей знань, а й поповнити джерельну та бібліографічну базу пресознавства, оцінити розвиток проблематики в різних наукових дисциплінах.

Метою даної статті є короткий огляд дисертаційних досліджень на цю тематику, аналіз рівня підготовки дисертацій, презентація напрямів наук, з яких захищалися дисертації, спрямовані на дослідження різних аспектів історії та соціально-комунікаційних функцій релігійної періодики.

У цілому дисертаційні дослідження за хронологічними параметрами можна класифікувати як такі, що мають ретроспективний або сучасний характер.

Історія релігійної періодики представлена декількома працями. Так, фундаментальний внесок у розвиток цього напрямку був зроблений А. А. Бойко у 2002 р., яка в дисертації на здобуття ступеня доктора філологічних наук усебічно розкрила важливий хронологічний етап розвитку преси Православної Церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст., реконструювала її склад завдяки укладанню покажчика православної преси в Україні, висвітлила тематику і проблематику обраної нею теми з позицій історії журналістики [7]. Вона актуалізувала специфічні ознаки православної преси, класифікувала її за принципом сегментування, здійснила її систематизацію за аудиторним принципом. Дисертантка дослідила формування загальної концепції відображення історичних подій на шпальтах церковних часописів, а також виокремила внесок окремих особистостей – представників духовенства, філософів, публіцистів – у процес становлення та розвитку преси Православної Церкви в тогочасному журналістському контексті. Автором охарактеризовано й історичні особливості розвитку преси зазначеного періоду, зокрема залежність концепцій видань від позицій офіційної Церкви, місце періодики Православної Церкви в журналістському процесі кінця XIX – початку XX ст. А. А. Бойко продовжувала обрану нею проблематику вже на прикладі сучасного періоду і надалі, зокрема в лекційній діяльності, дослідженні часопису «Труды Киевской Духовной Академии»[8].

Об'єктом дисертаційних праць стало також фундаментальне періодичне видання «Труды Киевской Духовной Академии» (ТКДА). Проблеми історії Церкви України-Русі (Православ'я давньоруського періоду) на сторінках цього часопису досліджувала С. М. Гузенко, яка захистила кандидатську дисертацію з історичних наук у 2002 р. за спеціальністю 09.00.11 [9]. У роботі було розглянуто цей провідний друкований орган українських істориків Церкви другої половини XIX – початку XX ст. як богословсько-історичне джерело, важливе для сучасного релігієзнавства, визначено проблематику журналу, охарактеризовано його наукову спадщину в сучасному контексті, вивчено проблематику історії давньоруського Православ'я та головні аспекти трактування історії давньоруської Церкви на сторінках цього часопису. Дисертанткою було відзначено цінність публікацій часопису, показано, що часопис відіграв важливу роль у вітчизняній історичній науці, зокрема, він сприяв значному примноженню історико-релігієзнавчих студій, об'єднував коло видатних

православних істориків Церкви і є актуальним навіть і для сучасних історико-релігієзнавчих студій.

О. В. Колесник досліджувала інше ґрунтовне джерело з історії релігійної преси – «Полтавские епархиальные ведомости» як історичне джерело вивчення діяльності Російської Православної Церкви в 1863–1918 рр. і в 2010 р. захистила дисертацію на здобуття ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 [10]. Вона проаналізувала тематичну та жанрову спрямованість публікацій «Ведомостей», простежила зміни в тематичній спрямованості публікацій в різні періоди, зумовлені суспільно-політичними реаліями й актуалізацією певних питань релігійного життя та настроїв суспільства. Нею розглянуто структуру та наповнення матеріалами офіційної та неофіційної частин часопису, визначено характер публікацій, класифіковано матеріали періодичного видання за критеріями рівня офіційності, змісту, ступеня узагальнення, характеру викладу матеріалу та хронологічних ознак.

Дисертантка охарактеризувала джерельну значимість часопису для вивчення внутрішньоцерковних процесів РПЦ, для реконструкції церковного устрою, станової характеристики православного духовенства Полтавської єпархії та здійснила регіональний вимір повсякденної історії духовенства й тогочасних проблем суспільства, зумовлених соціально-економічними змінами й загостренням політичної боротьби. Вона проаналізувала типи публікацій та інформаційну значимість видання для дослідження основних напрямів і форм проповідницької, місіонерської, освітньої та добродійної діяльності духовенства Полтавської єпархії, виокремила питання публікацій «Ведомостей» як об'єкта церковно-історичної регіоналістики, зокрема церковно-краєзнавчих та присвячених пам'яткоохоронній діяльності. Дисертанткою доведено значення цього видання для дослідження життя та праці церковних діячів на базі аналізу групи біографічних розвідок за видами життєдіяльності та професійною спрямованістю, жанрами, ступенем узагальнення та хронологічною ознакою.

Джерелознавчі аспекти преси Східної Галичини розглядалися І. Я. Гнипом у кандидатській дисертації «Діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20–30-х рр. ХХ ст.)» [11]. Він розглянув основні періодичні видання, що публікували статті та огляди з релігійної проблематики, проаналізував структуру, зміст і жанри публікацій. У дисертації охарактеризований внутрішній

устрій Церкви, її активні діячі, напрями релігійної, духовної та просвітньо-культурної діяльності. Особливе місце він надавав питанням соціального захисту населення з боку Церкви. Він відзначив складні економічні та соціополітичні умови цього періоду, який характеризувався наслідками війн, голоду, землетрусів. У роботі широко представлений матеріал, що ілюструє, як часописи розкривають благодійну діяльність Греко-Католицької Церкви, монастирі котрої організували підтримку сиріт, удов, безробітних, чернецтва, провадили проповідницьку діяльність та надавали фінансову підтримку для організації освіти та випуску часописів, зокрема «Рідної школи». Увага в дисертації була приділена також і ґрунтовній діяльності митрополита А. Шептицького, інших ієрархів Церкви.

Певною мірою історії релігійної преси стосувалася й кандидатська дисертація Л. М. Вежель «Гавриїл Костельний як журналіст і літературний критик» (2001), захищена на здобуття ступеня кандидата філологічних наук (10.01.08) [12]. Хоча ця дисертація є персонологічним дослідженням діяльності видатного теолога Греко-Католицької Церкви, в ній значне місце приділяється його журналістській діяльності та виданню журналів «Нива» та «Божі сліди», на сторінках яких друкувалися релігійно-знавчі праці, що розвінчували історичні намагання Риму латинізувати українську Церкву, ігноруючи уніатські домовленості 1596 р., а також імперські намагання ополячити або русифікувати західноукраїнське населення, втягнути його в протистояння ворогуючих сторін. Проаналізовано літературно-критичний набуток протопресвітера на сторінках патріотичних часописів «Дзвони» та «Діло», показано специфіку цих часописів.

Дисертація В. В. Перехейди, представлена на здобуття ступеня кандидата наук з соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01, присвячена дослідженню соціально-комунікативного аспекту всеукраїнського громадсько-політичного тижневика «Освіта» як чинника християнського виховання молоді в 1992–2005 рр. [13]. Специфікою дослідження є те, що тижневик «Освіта», що почав виходити за часів незалежності України, розглядається як чинник християнського виховання молоді, ґрунтуючись на теорії переконання й інших концепціях медіавпливу.

На підставі кількісних показників та ідейно-тематичного й концептуального аналізу дисертантом доведено, що тема релігії та християнського виховання є комунікаційною спрямованістю видання, проана-

лізовано форму видання (жанристику, рубрикацію, стилістику) та його релігійну проблематику, аргументовано оцінку виховного потенціалу газети та рекомендації щодо його підвищення. Важливим для подальшого дослідження проблематики є підготовлений дисертантом бібліографічний покажчик газети «Освіта».

У дисертації У. О. Колесніченко «Домінантні мотиви у християнських дитячих журналах сучасної України», захищеній на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій (2009, спеціальність 27.00.04 – теорія та історія журналістики) [14], досліджено особливості функціонування домінуючих мотивів у християнських дитячих виданнях України 1890–1939 рр. («Дзвінок», 1890–1914 рр., «Утро жизни», 1908 р., «Молода Україна», 1908–1912 рр., 1914 р., «Світ дитини», 1914–1939 рр., «Волошки», 1917 р., «Дзвіночок», 1931–1939 рр.) і доби незалежності («Ангелятко», «Агнець», «Богдан», «Вертоград», «Водограй», «Зернятко», «Незабудка», «Отрок.ua», «Радость моя», «Свет Рождества», «Сто талантів», «Шишкин лес»); запропоновано нову типологію українських християнських дитячих журналів; розкрито їхнє значення в процесі духовного розвитку українських дітей; досліджено неперервність традицій українського виховання, які забезпечує християнська журнальна періодика України; проаналізовано такі домінуючі (християнські) мотиви в різножанрових творах дитячих журналів, як «Божа воля – понад усе», «будь-які здібності, талант – це Божий дар», а також мотиви милосердя, любові до ближнього, любові та поваги до батьків, любові до братів наших менших, євхаристії, сили віри та молитви; показано значення дитячої періодики як засобу комунікації та передачі юному поколінню інтелектуального та духовного потенціалу суспільства; розкрито позитивний вплив даних видань на формування християнського світогляду українських дітей.

З'явилися дисертаційні праці, де розкриваються науково-методичні засади типології, класифікації та специфіки сучасної релігійної преси. У 2006 р. С. А. Гур'євою була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (спеціальність 10.01.08) [15], присвячена аналізу та типології сучасної преси Східної України в системному аспекті та з урахуванням розвитку суспільно-політичного та духовного контексту, де дисертантка проаналізувала характер трансформації та специфічні особливості релігійної преси в умовах незалежності України.

Узагальнюючий характер має дисертація І. І. Скленера, де вирішуються питання типології, характеру та домінанті сучасної релігійної преси України (захищена в 2009 р., за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики) [16]. Дисертант розкриває систему сучасної релігійної преси України, виявляє видання та здійснює типологічний аналіз цього сегмента періодики, розглядає провідні тематичні блоки релігійної преси в період незалежності України – від 1991 р до 2000 р., визначає домінанті ідейно-тематичних напрямів та визначення ступеня їхньої важливості в релігійному та суспільному житті України. У дисертації розглядається генеза та специфіка «релігійної преси» Католицької і Православної Церков, тематичні блоки релігійних газет, журналів як сегмента сучасної української журналістики. Запропонована типологія включає близько 20 сучасних релігійних видань таких конфесій, як Українська Греко-Католицька Церква, Римсько-Католицька Церква в Україні, Українська Автокефальна Православна Церква, Українська Православна Церква Київського патріархату, Українська Православна Церква (Московський патріархат) у період 1991–2000 рр. Дисертантом окреслено широку автуру цієї преси, до якої належать релігійні журналісти, публіцисти, богослови, релігієзнавці, культурологи та всі ті, хто цікавиться релігійною тематикою. У дисертації акцентовано увагу на окремих блоках публікацій з цієї тематики у виданнях «Київська Церква», «Лавра», «Парафіяльна газета», «Наша віра», «Православний вісник» (УПЦ КП) та низці інших. Домінантною тематикою змісту цих видань стали релігійна толерантність–нетерпимість, соціальні принципи християнства, питання взаємодії Церкви і суспільства, місце морально-етичних цінностей в особистому житті християнина та в державі, духовне життя людини, ідея всеукраїнського релігійного порозуміння та єдності Церкви, канонічність релігійних організацій України тощо. Автор акцентує увагу на суспільному значенні релігійної преси, яка, окрім релігійних питань, повертає забуті імена культурних діячів, які проектували українські храми, малювали ікони, наповнювали українську літературу християнськими ідеями.

Дослідженню закономірностей та специфіки розвитку протестантської періодики в Україні у 1920-х роках у контексті суспільно-політичних подій даного періоду присвячене дослідження А. Є. Ігнатуши [17]. У дисертації показаний контекст розвитку періодики – найбільш суттєві

суспільно-політичні та конфесійні фактори, що формували ідеї й обставини виникнення та вплив на зміст, етапи розвитку періодичних видань церков баптистів, євангельських християн, християн євангельської віри, адвентистів сьомого дня; проаналізований вплив церковних центрів на реалізацію видавничих проєктів на протестантську періодику часів НЕПу та становлення тоталітарної партійно-державної системи. На базі вивчення публікацій протестантських видань України, в яких розглянуто ключові суспільно-політичні події та зміни даного періоду, висвітлено еволюцію ставлення церков до радянської держави, до військової служби, до змін антирелігійної та національної політики. До наукового обігу залучено нові періодичні видання, зокрема журнали Всеукраїнського об'єднання адвентистів сьомого дня («Благовестник») і Харківського обласного союзу євангельських християн («Євангелист»). У роботі показано суттєву роль журналів у зміцненні організаційної єдності релігійних спільнот, соціальному вихованні віруючих, пропагуванні християнських цінностей, а також встановлено імена релігійних діячів, які організували та сприяли реалізації видавничих проєктів, впливали на формування позицій редакцій і керівництва церков.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій (27.00.01) на тему взаємозв'язку релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси) була захищена С. Й. Хомінським у 2009 р. [18]. Оригінальність підходів дисертаційного дослідження полягає в тому, що до комплексного аналізу залучені публікації природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси з метою з'ясування ефективності співпраці в проблематиці екологічної діяльності, ролі мас-медіа у вирішенні питань взаємопов'язаної проблематики, у спонуканні до співпраці релігійних і природоохоронних організацій. Дисертант виокремлює тематику дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища в священних книгах; надає порівняльну характеристику екофільних ідей в різних релігіях; озвучує екологічну проблематику в устами очільників релігійних організацій; висвітлює легендарні постаті сучасного екорелігійного руху, специфіку охорони тварин і рослин з особливим сакральним статусом, тваринні й рослинні алегорії в релігіях, міжрелігійні конфлікти та дискусії на ниві захисту довкілля, релігійну інтерпретацію культового для природоохоронців зеленого

кольору, взаємозв'язок релігійної й екологічної проблематики в матеріалах для дітей, екорелігійні конференції, семінари тощо. В дисертаційному дослідженні також проаналізовано тематичне розмаїття публікацій преси з висвітлення взаємозв'язку релігійної та екологічної проблематики на матеріалах часопису Київського еколого-культурного центру «Гуманитарный экологический журнал», часописів «Людина і світ», «Православний вісник», «Євангельська нива», «Парафіяльна газета», газети «Минарет»; показано взаємозв'язок релігії та екології в усіх образах для дослідження виданнях; визначено роль діячів релігії та природохоронців в експертизі діяльності; складено зведений спектр тематичного розмаїття 246 публікацій в різних періодичних виданнях, який охоплює 59 тематичних блоків.

Необхідно згадати й дисертацію А. І. Полякової «Релігійна тематика в суспільно-політичних часописах (на матеріалі тижневиків «Кореспондент», «Український тиждень», «Фокус», «Главред»), подану на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій (2013, 27.00.04 – теорія та історія журналістики) [19]. Дисертантка зафіксувала всі публікації, які виходили в цих тижневиках з релігійної проблематики впродовж останніх семи років (2005–2012), здійснила статистичний аналіз видань і визначила співвідношення матеріалів релігійної проблематики різних конфесій, що фігурували на сторінках указаних тижневиків, репрезентувала журналістські засоби й аспекти представлення теми, жанри, автуру, особливості формулювання заголовків, мовні аспекти матеріалів з питань релігії. У роботі приділено увагу різноманітним аспектам висвітлення церковно-релігійного життя в новітній українській пресі. Опрацьовуючи всього чотири видання, дисертантка характеризує їхні особливості, засоби втілення досліджуваної теми та її розгортання в кожному з видань.

Підсумовуючи огляд дисертаційних праць з проблеми релігійної преси, слід зазначити її загальний активний розвиток. Станом на червень 2013 р. з цієї тематики захищено 11 дисертаційних праць, з них одна – докторська (з філологічних наук). При незначній кількості праць, які почали захищатися з 2001 р., наявний досить широкий спектр питань, що вирішуються в дисертаціях: від дослідження історії та змісту окремих часописів до аналізу сучасного релігійного процесу через призму визначення тематичного спрямування, типологічних характеристик сучасної преси, розробки біографічних аспектів, домінанти сучасної

релігійної преси України, її зв'язків із суспільною діяльністю та розвитком церковно-релігійного життя.

Переважає більшість дисертацій представляє напрям соціальних комунікацій, теорію та історію журналістики (6), історію та теорію соціальних комунікацій (2), історію України (2), історіографію та джерелознавство, спеціальні історичні дисципліни (1). У них висвітлюються загальноукраїнські та регіональні аспекти, однак основна увага приділена пресі Православної Церкви, Греко-Католицької Церкви, протестантських церков.

Разом з тим проблематика дисертаційних робіт свідчить, що цей напрям у пресознавстві активно розвивається, прагне формувати свій методологічний апарат і напрями досліджень.

Список використаних джерел

1. Пастушенко О. В. Бібліографічні покажчики з історії преси та наукової періодики в Україні (1990–2011 рр.) як джерельна база історико-бібліографічних досліджень // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 16. – К., 2012. – С. 498–514.

2. Романюк М. Відділення «Науково-дослідний центр періодики»: Сімнадцять років творчого поступу і наукових здобутків // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділення «Науково-дослідний центр періодики», редкол.: М. М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Львів, 2010. – Вип. 2 (18). – С. 107–120.

3. Романюк М. Українське пресознавство на порозі ХХІ ст. / М. Романюк; НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. Н.-д. центр періодики. – Львів., 2000. – 110 с.

4. Пастушенко О. В. Розвиток дисертаційних досліджень з історії періодичної преси в Україні у 90-х ХХ ст. – початку 10-х років ХХІ ст.: бібліографічний аспект // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 15. – К., 2012. – С. 301–323; *Вона ж.* Питання історії українського державотворення та періодичної преси у сучасних дисертаційних дослідженнях в Україні // Наук. праці НБУВ. – Вип. 33. – К., 2010 – С. 399–411; *Вона ж.* Сучасні дисертаційні дослідження української газетної періодики періоду національно-культурного руху та Української революції (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.) // Наук. праці НБУВ. –

Вип. 34. – К., НБУВ, 2012. – С. 438–445; *Вона ж*. Періодичні видання історико-бібліографічного, книгознавчого та бібліотекознавчого спрямування як об'єкт сучасних досліджень // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. – 2013. – № 2. – С. 69–73.

5. Дениско Л. М. Релігійні православні періодичні видання XIX – початку XX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / Л. М. Дениско; наук. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2001. – 200 с.

6. Періодичні видання Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906–1911), «Вера и жизнь» (1912–1917)»: Бібліогр. покажч. / НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Чернігівська держ. обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, 2003. – 158 с.

7. Бойко Алла Анатоліївна. Преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст.: тематика і проблематика [Текст]: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Бойко Алла Анатоліївна, 2002. – 31 с.

8. Бойко Алла Анатоліївна. Релігія в мас-медіа України [Текст]: тексти лекцій / Алла Бойко; за ред. проф. В. В. Різуна, 2009. – 158 с.

9. Гузенко Світлана Михайлівна. Висвітлення проблем історії церкви України-Русі (Православ'я давньоруського періоду) на сторінках журналу «Труди Киевской духовной академии» [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 09.00.11 / Гузенко Світлана Михайлівна, 2002. – 20 с.

10. Колесник Олена Володимирівна. «Полтавські Епархіальні Ведомости» як історичне джерело вивчення діяльності Російської Православної Церкви (1863–1918 рр.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Колесник Олена Володимирівна, 2010. – 20 с.

11. Гнип Ігор Ярославович. Діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20–30-х рр. XX ст.) [Текст]: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Гнип Ігор Ярославович, 2012. – 20 с.

12. Вежель Ліна Михайлівна. Гавриїл Костельний як журналіст і літературний критик [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Вежель Ліна Михайлівна, 2001. – 20 с.

13. Перехейда Валентин Вікторович. Тижневик «Освіта» як чинник християнського виховання молоді: соціально-комунікативний

аспект (1992–2005 рр.) [Текст]: Автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Перехейда Валентин Вікторович, 2009. – 20 с.

14. Колесніченко Уляна Орестівна. Домінантні мотиви у християнських дитячих журналах сучасної України [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Колесніченко Уляна Орестівна, 2009. – 19 с.

15. Гурьєва Сніжана Анатоліївна. Типологія сучасної преси Східної України: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Гурьєва Сніжана Анатоліївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2006. – 18 с.

16. Скленар Ігор Михайлович. Сучасна релігійна преса України: типологія, характеристика, доміанти [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Скленар Ігор Михайлович, 2008. – 16 с.

17. Ігнатуша А. Є. Протестантська періодика України як суспільно-політичне явище 20-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / А. Є. Ігнатуша; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

18. Хомінський Сергій Йосипович. Взаємозв'язок релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси) [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Хомінський Сергій Йосипович, 2009. – 17 с.

19. Полякова Анастасія Ігорівна. Релігійна тематика в суспільно-політичних часописах (на матеріалі тижневиків «Кореспондент», «Український тиждень», «Фокус», «Главред»): автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Полякова Анастасія Ігорівна, 2013. – 18 с.

Summary

The article covers the direction, content, and specialisation of dissertations dedicated to the study of religious press covering science fields of philology, history and social communications.

Key words: religious press in Ukraine, periodics, dissertations, pressology.